

branje tako zmešajo in pristudijo, da raji na zadnje vse pusté; tako potlej pisatelj za enega tujega bravca, ki si s takim pisanjem pridobi, devet domačih zgubí.

Zraven teh nepotrebnih skerbí pa marsiktere prednosti svojega jezika ne zapazimo in ne varujemo, dasiravno se v domačem govorjenju še povsod najde. Taka se godí blizo nanašavkam „ki“ in pa „kteri“, pa „ko“ in pa „kedar“. Pisavci jih skorej brez razločka stavijo, kakor kane; ljudje jih pa, se vé da nevedoma, precej tenko ločijo. Jez ne mislim tukaj na tanko dopovedovati, kdaj da mora stati „ki“, kdaj pa „kteri“ za nemški „der“ ali „welcher“; saj se bo na enih stavkih iz vsakdanjih pogovorov samo pokazalo. Tako prost Slovenec, če se ne motim, pravi:

„Vsaka pšenica, ktero kupim, je snetjava; vsaka pšenica, ktero sem kupil, je bila snetjava; vsaka pšenica, ktero boš letos kupil, bo snetjava, (v malo drugačem pomenu tudi: vsaka pšenica, ktero letos kupiš, bo snetjava).“

Nasuproti pa: „Tista pšenica, ki jo zdaj kupuješ, je snetjava; tista pšenica, ki sem jo včeraj kupil, je snetjava; tista pšenica, ki ti jo bo sosed dal, je snetjava.“

V prvih stavkih mu ne služi prav beseda „kteri“, v družih pa „ki“ ne. Enako tudi stavi besede „ko“ („da, als“) pa „kedar“ (wann); na priliko:

„Kedar pšenice kupim, večidel tudi malo reži prikupim; vselej, kedar sem pšenice kupil, sem si nekaj reži prikupil; vsakikrat, kedar vam bom pšenice pripeljal, bom tudi malo reži pripeljal. (V malo drugačem pomenu tudi: „to vém, da nam bo tudi malo reži pripeljal, kedar nam pšenico pripelje“).

Nasuproti pa: „Tisto jutro, ko sem pšenico kupil, sem ti tudi za rež naročil; tisti dan, ko nam boš pšenico pripeljal, nam tudi nekaj reži pripelji.“

V prvih stavkih mu ne služi prav beseda „kedar“, v družih pa „ko“ ne.

Dalo bi se tudi nekaj stavkov nabrati takih, da se pomen v njih spremeni tudi po tem, ako se „kteri“ ali pa „kedar“ zgovori s polnim glasom ali pa ne (mit Nachdruck oder ohne Nachdruck); potlej je tudi takih veliko, da se nemška ali pa latinska nanašavka v njih ne dá namestiti z nanašavko, to so posebno taki, ki so po bistvu veliki stavki (Hauptsätze) in le po podobi nanašavni; pa je bolje, če zdaj za enkrat le te pregledamo.

Vidi se precej, da besedi „kteri“ in pa „kedar“ kažete na več oseb in pa na večkratno djanje, zraven jima je pa še nekaj nedoločiven in pogojiven pomen pritaknjen, dostikrat pa tudi samo na eno nedoločno osebo, na eno pogojivno djanje, tako da „kteri“ pomeni zlo toliko kot „ki“ in „če“, „kedar“ pa toliko kot „ko“ in „če“ skupej, ali pa kar Gerkom *ὅς ἄν, ὅστις ἄν; ὅτ' ἄν, ὅπου ἄν* (die Allgemeinheit und die Bedingtheit); „ki“ pa „ko“ pa samo na eno znano osebo (v množnem številu se vé da na več znanih) in pa na eno določno djanje kakor gerški *ὅς, ὅστις* pa *ὅτε, ὅπου* kažeta. Te prednosti na

gerškem jeziku učeni možje ne morejo nikoli prehvaliti, mi pa, ki smo jo med vsemi narodi, blizo da tudi med Slovani, sami čisto in še bolj obširno kot v gerščini ohranili, pa tako malo maramo za-njo!

Pri družih nanašavkah, postavimo, pri „kjer“, „kolikor“, „kakor“, „kamor“ itd. se pa, menim da, ta dva pomena zdaj večidel le po glasu (nach dem Redeton) ločita, pa vendar se mi zdí, da se jih v drugem pomenu ljudje tudi nekako ogiblejo in namesto „kjer“, „kolikor“ raji „ko“, „kot“ pravijo; namesto „kakor“ se pa tudi sliši: „ko“ ali „kot“, postavimo: „je črn ko(t) žužek“, „je padel ko(t) snop“; nasproti pa: „spí kakor da bi bil mertev“, „smerčí kakor da bi žagal“. Blizo da se „ko(t) od „kakor“ tako loči kot nemški „als, wie“ od „als wenn, wie wenn“.

V Celji konec julija 1856.

Šolske stvari.

Vsako leto povémo radi kaj od gimnazijalnih in realnih šol, ker une (nekdaj „latinske šole“ imenovane) so učilišča, iz katerih izvirajo duhovni, zdravniki, pravoznanci, učniki višjih šol, uredniki itd., — te pa učilišča obertnikov, umetnikov itd. Zakasnili smo se sicer letos enmalo s tem popisom, ker kmali se bojo odperle šole spet za novo šolsko leto, vendar pridemo še pred kakor oskerbništvo ljubljanskega šolskega poslopja s potrebno popravo, ktera se bo, kakor smo slišali, še le prihodnje leto doversila. Prejeli smo od več krajev šolske letnike (Jahresberichte), za ktere se dotičnim gospodom tudi tù očitno zahvalujemo.

V letniku ljubljanske nadgimnazije nahajamo zanimiv naravoslovsk spis „Abbé Nollet in seiner Stellung gegen Benjamin Franklin“, ki ga je spisal učeni gosp. prof. dr. Mitteis in ki nam je bil že iz muzealnega zbora znan. Iz šolskih naznanil pozvedamo, da predpisane nauke je učilo 14 učnikov in da keršanski nauk, latinski, gerški, nemški in slovenski jezik, zemljopis in povestnica, računstvo in naravoslovstvo so bile predpisane véde (slovenski jezik je učilo 5 učnikov) in da 440 učencev je bilo v vseh 8 razredih konec leta (tedaj za 6 več kakor lani), med kterimi je bilo po rodu 356 Slovencev, 80 Nemcev, 2 Hervata, 2 Talijana; gimnazijalne šole jih je doversilo 28, ki se bojo razkropili v različne višje šole ali pa se podali v kako urednijo.

Letnik novomeške nadgimnazije, kjer je 13 gg. frančiškanov učnikov, letos zapopada lepo pisane čertice o življenju Hektorovem po Ilijadi „Zur Hektor's Charakteristik“, iz kterih se vidi, da je gosp. pisatelj prof. Ladislav Horvat Ilijado in življenje domoljubnega Trojca verlo dobro preduhtal. Predpisani nauki so bili tù kakor v Ljubljani; slovenski jezik je tudi tù učilo 5 učnikov; število učencev je bilo precej obilno, 104 namreč, po tem takem 2 več memo lani; 7 učencev je doversilo gimnazijo; knjižnica in tudi druge nabirke gimnazijalne se zlasti po darovih lepo množé.

V letniku nadgimnazije celjske je pisal gosp. prof. Lindner zanimiv psihologičen pretres: „kaj je čas, kaj pa prostor“, „Zeit und Raum vom psychologischen Standpunkte“. 11 učnikov je učilo predpisane véde; le dva gosp. učnika, gosp. Grašic in gosp. Šolar, sta učila slovenski jezik, kar je gotovo koristneje kakor če je preveliko učnikov nad enim naukom; javnih učencev je bilo konec leta 196, med temi Slovencev 171, Nemcev 25; 12 jih je doversilo gimnazijo.

Letnik mariborske nadgimnazije zapopada čertice o zgodovini vitežkega štajarskega pesnika Urha Lichtenstajnskega: „Beiträge zur Geschichte des ritterlichen steirischen Sängers Ulrich von Lichtenstein“, ki ga je spisal neutrudljivi zgodovinopisec štajarski gosp. prof. dr. Puff. 14 učnikov je učilo predpisane véde, nauk slovenskega jezika je bil po vsi gimnaziji v rokah enega učnika gosp. prof. Rajca, kteri verlo razširjuje nauk novega slovenskega jezika do staroslovenščine in ilirščine v 7. in 8. gimnazijalnem razredu. Število učencev ni povedano v letniku.

„Das Wesen einer wahrhaften National-Literatur beruht darauf, dass die edelsten und begabtesten Glieder einer Nation aus dem Volksbewusstsein schöpfen und hierdurch fortwährend in ihrem Vermögen und in ihren Mitteln gehoben werden, während andererseits auf diese Weise das Volk selbst sich an ihren Hervorbringungen thätig betheiligt und durch dieselben geistig geweckt und für das höhere gewonnen wird. Nur so ist jener Zusammenhang zwischen Schriftstellern und Volk möglich, der die Literatur zu einem Bindemittel der verschiedenen Stände und zu einem Erzeugniss des ganzen Volkes machen kann“...

„Die römische Literatur vermag eben aus dem Grunde, weil sie nicht national ist, so hoch auch ihr Werth in vielen Beziehungen anzuschlagen ist, doch den höchsten Anforderungen nicht zu genügen. Es müssen ihr nämlich nothwendig zwei der wesentlichsten Vorzüge fehlen, die in einer völligen Angemessenheit des Ausdruckes bestehende innere Wahrheit, und die Einfachheit, welche beide nur dann möglich sind, wenn die Form zugleich mit dem Gedanken als dessen natürlicher Leib geboren, nicht aber wenn sie als ein äußerlicher Schmuck aus der Schule und aus der Nachahmung entnommen wird“...

V letniku teržaške nadgimnazije sta pisala gosp. prof. Nell in prof. Šivic, uni „De urbe Troezenae dissert. part. 1.“, ta „Bau der Nummuliten“; od gosp. Rob. Hammerling-a je poskušnja prevoda Dšamovega Beharistana; učnikov je bilo v vsem 24; število učencev 141, ki se je tedaj od leta 1854, ko jih je bilo le 113, in od leta 1855, ko jih je bilo 127, precej pomnožilo.

V letniku goriške nadgimnazije beremo „o prednosti novogorske izreke pred Erazmovo“, „zgodbe goriške gimnazije od začetka njenega do združbe z modroslovskim učiliščem“ in pa pesem ob godu presv. cesarja; bilo je v ti gimnazii konec leta 292 učencev, med kterimi Slovencev 136, Furlanov 69, Talijanov 33, Nemcov 22.

Letnik nadgimnazije varaždinske obsega iz galvanizma tako imenovane „Zweigströme“, razložil gosp. prof. Folprecht, in pa slovenski prevod Götheove igre „Ifigenija v Tauridi“ po prof. Matiju Valjavcu. „Ifigenija v Tavridi“, je velekrasna drama — pravi slavni naš rojak — in v vsem primerna za čitanje dijakom; zatega voljo se nahaja v nemških čitankah (berilih) za naše gimnazije; zatega voljo sem jo tudi jez poslovenil in jo priobčivam v tem programu“. Ker je jezik okoli Varaždina slovensk in le malo različen od pismenega slovenskega jezika, se ni čuditi, da je prišla slovenska stvar v varaždinski letnik, in toliko bolj nas je veselilo je najti v šolskem programu, ker nam to očitno pričuje, da tudi slovenščini se ne zaperajo duri javnega življenja, kakor nekteri mislijo ali saj druge preveriti hočejo. Da je izverstni naš pesnik izverstno tudi poslovenil „Ifigenijo“ in krepst in krasoto izvirnega spisa tudi razodel v našem domačem jeziku, nam bo poterdil vsak, ki je bral prevod; škoda le, da se je veliko in motivnih tiskarnih pogreškov vrnilo v natis, ker g. pisatelj ni sam imel korektur. O dobri priliki bomo podali kak ulomek iz „Ifigenije“ častitim bravcem v poskušnjo. — Iz šolskih naznanil pozvedamo dalje, da 12 učnikov je učilo predpisane nauke, ki so si vsi v ostalem enaki z nauki ravno naštetih drugih gimnazij, zunaj slovenskega jezika, kterega na varaždinskem nadomestuje ilirski, kterega je učil lani začasni vodja Muzler in pa profesorji S. Žepič, M. Valjavec in pa V. Križek. Učni jezik je v spodnji gimnazii ali samo ilirski ali pa v nekterih naukih ilirski in nemški; v gornji gimnazii je učni jezik nemški, le keršanski nauk in pa ilirski jezik se skoz in skoz uči v ilirskem jeziku. Učencev je bilo letos 173 (tedaj 23 več memo lani), med kterimi je bilo 136 Hervatov, 33 Slovencev, 4 pa Čehi; v 8. gimnaz. razredu je bilo v vsem skupaj le 5 učencev.

Letnik nadgimnazije v Lincu v zgornji Avstrii, ki nam je tudi došel, zapopada obširen in marljivo sestavljen popis „bčele in bčeloreje po mnogih deželah našega cesarstva“, ki ga je spisal prof. dr. Columbus.

V letniku ljubljanske spodnje realne šole s 3 razredi je gosp. vodja Mihael Peternel končal zanimivi svoj popis vojvodine krajske, ki ga je v lanskem letniku začel. Popis ni obširen in ne more obširen biti, vendar je zlasti v krajopisnem, obertnijskem, kmetijskem obziru vès pripraven, našincem in inostrancem marsikaj povedati v natanjčnejše poznanje deželice naše. Dalje zraven družih šolskih naznanil obsega letošnji letnik osnovo nove nedeljske obertnijske šole za rokodelce in obertnike, njih pomagače (ksele) pa tudi za že bolj izurjene učence v Ljubljani, ki se je bila letos začela in bode vsako prihodnje leto. Da bi se pač prav pridno obiskavala! Število učencev v vseh razredih realke je zneslo 167; 31 jih je bilo v 3. razredu.

Novičar iz raznih krajev.

22. dan t. m., tedaj kmali po povratbi iz Marskega, so se presvetli cesar podali na Ogersko. Deželnemu po-

glavarju štajarskemu so poslali 2000 gold., naj jih razdeli ubogim; presv. cesarica pa so podarili 930 gold. mnogim milostnim napravam. — Na dunajskem dnarnem sejmu (borsi) je bil ta celi teden velik hrup; papirnati dnar in akcije so jele hipoma padati, cena srebernega dnarja pa je poskočila spet na 5; sedaj se je spet vse že zlo pomirilo. Pa kaj nek je zbegalo dnarničarje tako? Nenadoma je namreč dunajska banka 25. dan t. m. preklicala svojo starodavno navado in razglasila, da vprihodnje ne bo več po 4 od 100 svojih dnarjev razposojevala, ampak po 5 od 100. Za tergovce in dnarne barantače je bil ta poskok res huda strela, in marsikterega je zadela zlo; za bankino premoženje in za bankovce (banknote) pa, pravijo, je to povišano merilo dnarnega činža dobro in bode bankovcem pomagalo na poprejšnjo stopnjo, ko so bankovci bili toliko vredni kot srebro. Zraven tega pa je dnarni sejm zbegala tudi novica, da angležka in francoska vlada bote poslale vojskne ladije nad Napolitance. In poslednje novice res poterjujejo vse, da ste francoska in angležka vlada poslale 23. dan t. m. po 8 ladij proti Napolitanskemu, da bojo kralja morale to dopolniti, česar one že davnej za potrebno spoznate, da se prenaredi v napolitanski vladii; — neki časnik še pravi, da je angleško brodovje tudi več sardinskih ladij seboj vzelo. Da bi se mahoma vojska začela z napolitansko vlado, tega ni misliti, — al, kakor je gotovo, da se samostojen gospodar v svoji hiši ne more udati na vrat na nos, kar ptuji od njega terjajo, in da se tedaj tudi kralj napolitanski ne bo udal sili, tako gotovo je tudi, da ste francoska in angležka vlada svojo čast zastavile s tem, da ste poslale pomorsko armado zoper Napolitance, in da bode tedaj sila močnejšega obveljala. Kako nek se bo ta štrana izmotala? Berž ko ne bo sedanji kralj napolitanski odstopil in sinu svojemu izročil vladarstvo; ta bo pa storil, kar bo mogel. Da je vladii napolitanski živa potreba poprav v duhu sedanjega časa, malokdo dvomi, — vendar je to postopanje angležke in francoske vlade zatega voljo čudno in prečudno, ker se obnašate kakor nekdanj Menšikov do Turkov v Carigradu; Rusii ste vojsko napovedovale zato, ker je terjala poprav za kristijane na Turškem; sedaj pa same menšikovljate pred kraljem napolitanskim. Res čudno je to! — Tudi v Rimu bojo nek Francozi svojo posadko pomnožili. — Cesarja Napoleona še zmiraj ni domú v Pariz, in ga, kakor pravijo, še do zime ne bo. — Te dni so spet v Parizu zasledili neko zaroto, ktere namen je vlado Napoleonovo prekucniti; okoli 50 delavcev so zaperli. — Ker angležki časniki ne nehajo zabavljati cesarju Napoleonu, je te dni poprijel vladni francoski časnik „Constitutionnel“ besedo in oistro zavernil tako početje, ker razdéra mlado prijaznost med Francozi in Angleži, ktero je „cesar Napoleon prvi hotel in sklenil, ne pa narod francoski“. Ali bo to ustavilo zabavljice angležke, se ne vé. — Poslovica ali géslo, ki si ga je izvolil car rusovski Aleksander II. ob kronanji, se glasi: „V Tebe, Bog, zaupamo, da ne bomo osramoteni“. — „Času“ se piše, da se na Rusovskem sploh pričakuje vpeljanje novega koledarja (nove pratike) in da ga tudi duhovstvo želi. — V Tapio-Sz-György-u na Ogerskem je unidan več ljudi za černo piko zbolelo, ki so mesó za metljaji (vranočno boleznijo) bolnega vola jedli; dva strojarja sta pa umerla, ki sta imela s strojenjem takih koč opraviti. — Naj povémo h koncu še eno prigodbo, ktera kaže, kako zviti so tatovi po svetu. Ni davno kar pride v neko štacuno v Parizu neki človek po 4 funte sirupa; kramar mu ga prinese pa praša za posodo, kam bi ga vlil; tat mu pomoli klobuk in reče, naj ga le vlije v štulo, ker gré na neko stavo, in mu podá veliki dnar, naj mu ga zmenja in si sirup plača; kramar potegne miznico z dnarjem vèn in zbira dnar; v tem pa mu zverne tat štulo s sirupom čez glavo, seže v miznico s celo pestjó po dnar, in steče. Gotovo ta kramar ne bo več sirupa v štulo prodajal!